

K zákonné úpravě právních poměrů spodních vod.

(Chystáno původně pro sborník k počtě 60. narozenin

I. presidenta nejv. soudu, Dr. Emila Háchy.)

Docent Dr. Jaroslav Janovský.

V universitních přednáškách o vodním právu upozorňuji úvodem posluchače na významnou pro ně — možno snad říci didaktickou — stránku studia československého vodního práva:

Je-li právnické umění — jak to formuloval zvěčnělý Emanuel Tilsch — zvláštní, vyhraněnou, formou logického myšlení, jíž se učí žák na vzorech, má mladý právník vhodnou příležitost vniknouti do metod dobré právnické práce zejména i v materii vodního práva, v hraniční oblasti práva soukromého a veřejného, k jejímž teoretickým základům pojí se nejzvučnější jména české právní vědy:

Vnikaje do teorie vodního práva, československý právník obdivuje plody tvůrčí práce Antonína Randy, i na tomto poli bohaté; dává se vésti velikým učitelem našeho správního práva, Jiřím Pražákem; čerpá poučení z interesantních právních konstrukcí, jimiž dovedl oživit strohé normy vodních zákonů (více vlastním právnickým talentem, než za pomoci odborné literatury), prvý prezident nejvyššího správního soudu, Ferdinand Pantůček; užívá konečně s povděkem prohloubených podnětů a úvah, kterými přispěli k systematickému zpracování vodního práva — třeba někdy jen na okraji svého vlastního, odlehlého právního oboru — i jiní z našich vynikajících právníků.

Poučný přehled právních konstrukcí náskytá se především v otázce právní povahy t. zv. spodních vod. Nedostatek výslovné zákonné úpravy na jedné a neodkladné zájmy veřejné, volající vzhledem k hospodářskému významu spodních vod po uspokojivém vyřešení otevřené otázky na druhé straně — vedly tu k celé řadě teorií a koncepcí.

Otázka jeví se také jako jeden z právních problémů, který vzhledem k zmíněnému svému významu měl již předchůdce našeho správního soudu, rakouský správní soudní dvůr, k tomu, aby obětavě nastoupil trnitou cestu umělé právní konstrukce, i když si musil býti dobře vědom, že mu na ní nevykvetou růže trvalého úspěchu. Charakteristické v tom směru je konstatování Pantůčka, hlavního inspirátora judikatury správního soudu o spodních vodách, že »praxe ostýchá se ve všech důslednostech provéstí nutný logický výsledek«, t. j. zásadní popření jakékoli ingerence vodoprávních úřadů při zachycování spodní vody, plynoucí z přesvědčujícího jinak názoru, že spodní vody nejsou vodami podle vodního zákona.¹⁾

Přehled právního stavu otázky je nyní aktuální také vzhledem k připravovanému novému vodnímu zákonu. Málokterý z problémů, jichž soubor bude upravit v novém zákoně, je tak zralý k řešení jako právní úprava spodních vod.

To platí tím spíše, že v oblasti uherského vodního zákona na Slovensku a v Podkarpatské Rusi, otázka právní povahy spodních vod a jejich využití je řešena výslovnými zákonnými předpisy.

Na půdě platného práva v zemích České a Moravskoslezské, jde v jádře o otázku, může-li býti spodní voda volně zachycována každým, kdo má k ní právní možnost přístupu, především tudíž držitelem pozemku, pod jehož pozemkem se spodní voda nachází. Je-li tomu tak, není ten, kdo zachytil spodní vodu, chráněn proti odvedení přívodu této vody manipulací spodní vodou na jiném místě. Přitom může býti takto pro nevýznamný účel soukromý odňata zachycená voda, sloužící důležité potřebě veřejné, na př. zásobování obcí pitnou vodou a pod. Ať

¹⁾ Pantůček: O spodní vodě a zřizování vodovodů. Právník 1909, str. 289.

by šlo o jakkoli důležitý veřejný zájem, veřejná správa neměla by možnosti zajistiti mu přednost před jinými méně významnými, t. j. zabezpečiti využití, pokud se týče zachování spodní vody pro tento účel.

Říšský vodní zákon (z 30. května 1869 č. 93 ř. z.) a zemské zákony na základě jeho rámcových norem vydané (z 28. srpna 1870, č. 71 zemského zákoníka pro Čechy, 65 z. z. pro Moravu a 51 z. z. pro Slezsko) nemají nikde výslovného ustanovení o spodní vodě. Jinak, pokud jde o vody podle citovaných vodních zákonů, je samozřejmě také v nich uplatněn ústřední princip všech novodobých vodních zákonů: Vázanost využití vod interesenty na povolení veřejné správy, která reguluje distribuci užívacích práv s prevládajícího hlediska zájmu veřejného.

Možno-li spodní vody zahrnouti mezi vody podle (říšského) vodního zákona, pak je tím dána odpověď na otázku možnosti jejich využití: Je možné jen na základě svolení veřejné správy, udíleného s hlediska zájmů a potřeb veřejných.

Tak otázka po volnosti či omezenosti využití spodních vod ústí v otázku jejich právní povahy.

Předem dlužno precisovati pojem spodní voda. Že nejde o termín zákonný je patrné již z toho, že — jak pověděno vpředu — říšský vodní zákon o spodní vodě výslovně nikde se nezmiňuje. Nauka rozumí pak spodní vodou buď vůbec vodu pod povrchem zemským se nacházející nebo jen podzemní vodu, jsoucí pod povrchem zemským v pohybu. Možno tudíž mluvit o spodních vodách v širším a v užším smyslu. Těmito jsou podle formulace R a n d o v y²⁾ »vody podzemní ve vodonosných vrstvách zemských (prsti, šterku, písku, v rozsedlém kameni) se pohybující«, podle P r a ž á k a³⁾ »vody uvnitř země, jejichž jednotlivé součástky jsou navzájem v jakémsi, třeba ne zevně patrném, spojení«.

Také judikatura operuje s širším pojmem spodních vod. Sr. na př. Budw. 4837/A/1906, Boh./A 5242/25.

Souhlasiti jest s P a n t ů č k e m⁴⁾, že lišení mezi spod-

²⁾ R a n d a: D. oest. Wasserrecht. 1891, str. 36.

³⁾ P r a ž á k: Wasserrechtliche Competenzfragen. 1892, str. 2.

⁴⁾ Právnik. 1909, str. 252 n.

ními vodami v užším a širším smyslu netřeba přikládati zvláštní váhy a že možno operovati i s pojmem vod v širším smyslu, jakožto vod podzemních vůbec. S právního hlediska je rozhodná — jak patrně z toho, co bylo dosud pověděno — souvislost spodní vody (třeba i snad delší dobu podržuje své místo) s ostatní vodou pod povrchem se nacházející, která působí, že změnou na jedné částce celé podzemní sítě vodní budou dotčeny i jiné částky této sítě.

Pod pojem spodních vod nespádají samozřejmě vody tekoucí dočasně pod povrchem zemským a pokračující ve svém toku na povrchu. Z pojmu spodních vod dlužno dále vzhledem k výslovné zákonné úpravě vyloučiti v o d y d ů l n í, jakož i v o d y s l a n é, podrobené solnímu monopolu a v o d y c e m e n t o v é, patřící k hornímu regálu (par. 4, lit. a) ř. vod. zákona).

Jaká je tudíž p r á v n í p o v a h a takovýchto spodních vod?

Bylo již naznačeno, že otázka po právní povaze spodních vod, není sama sobě účelem, nýbrž prostředkem k vyjasnění otázky volnosti či vázanosti využití spodních vod, k níž se nese naléhavý zájem praxe.

Nepřekvapuje proto, že především obracelo se úsilí právní teorie i praxe k možnosti, zařaditi spodní vody pod některou kategorii v o d p o d l e v o d n í h o z á k o n a.

V první řadě lákal pokus subsumovati spodní vody pod § 4. ř. v. z., vypočítávající vody soukromé. Lit. a) § 4 jmenuje tu mezi vodami náležejícími držiteli pozemku »vodu podzemní v jeho pozemku uzavřenou a z něho se prýstící«. Textace tohoto zákonného místa však nedopouští — jak je patrné na první pohled — zařaditi sem i vody spodní. (Tak činí na př. N e s ý⁵⁾ nebo P i n e l e s. Jde tu zřejmě jen o jedinou kategorii vod (o prameny), nikoli o vodu spodní a o vodu z podzemí na povrch prýstící; jinak by tomu bylo, kdyby pod lit. a) bylo textováno asi takto: »voda podzemní v pozemku uzavřená a v o d a z něho se prýstící«. I byl-li snad úmysl zákonodárcův takový, nedošel ve znění zákona výrazu.⁶⁾

⁵⁾ N e s ý: O právní povaze spodních vod a zákonné ochraně léčivých pramenů. Právn. rozhledy 1905.

⁶⁾ P a n t ů č e k: l. c. str. 260.

Na tom ničeho nemění, odchýlila-li se ojedinele textace některého ze zemských zákonů od slovního znění rámcového zákona říšského.

Pokud pak jedná § 4. v. z. pod lit. c) o vodě uzavřené, netřeba snad ani blíže vykládati, že na spodní vody nelze tohoto ustanovení vztáhnouti; tu jde všude jen o vody uzavřené v nádržích, ať umělých, ať přirozených v nejširším slova smyslu.

Ani další pokus, zařaditi spodní vody pod vody relativně veřejné podle § 3. v. zákona, nepotkává se s úspěchem. (Tuto cestu nastoupili zejména: P r a ž á k,⁷⁾ P a c e⁸⁾ a P e y e r⁹⁾), akcentující, že podle cit. normy mají býti všechny vody, pokud podle zákona nebo zvláštního titulu soukromoprávního někomu nenáleží, pokládány za vody veřejné):

Par. 3 v. z. má na mysli jen vody povrchové, ohraničené pevnými břehy. Tak podržují na př. § 15 a 16 č. v. z. břehy vod veřejných zvláštní ochraně. § 3 v. z. zahrnuje však dále vody, o nichž jedná, pod s t a t e k v e ř e j n ý, který je přece charakterisován o b e c n ý m u ž í v á n í m; o tom ovšem u vod spodních nemůže býti řeči.

Nejsou-li tudíž vody spodní vodami podle zákona vodního¹⁰⁾, nezbyvá, než posuzovati jejich právní povahu podle všeobecných zásad práva soukromého.

Z tohoto východiska pokládá Ulbrich spodní vody za objekt soukromého práva a sice za pars fundi, za přírůstek podle § 404 o. z., stále se obnovující ve svých částicích.

R a n d a, vycházejí z této zásady, podle níž je posuzovati spodní vody jen podle předpisů soukromoprávních, prohlašuje je za res omnium communes, jejichž přivlastnění (uchopení) přísluší na vlastním pozemku každému majiteli (Wasserrecht).

Podle P a n t ů č k a jsou spodní vody res nullius a sice pro svou povahu, stále se měnících, pohybujících, vodních částic, pro niž nemohou, nejsouce upoutány na pevné místo, býti vůbec předmětem věcných prá v, také ne považovány

⁷⁾ l. c.

⁸⁾ M a y r h o f e r's Handbuch für d. polit. Verw.-dienst. V, 1901.

⁹⁾ P e y e r: Das oesterreichische Wasserrecht. 1898, str. 145.

¹⁰⁾ Důkladně se vypořádal s konstrukcemi vod spodních jakožto vod podle vodního zákona nález Budw. 1642/A/1903.

za součást pozemku. Důsledek, že by pak spodní vody, jakožto *res nullius*, mohly býti okupovány kýmkoli (t. j. každým subjektem, schopným právních úkonů), modifikuje Pantůček tím, že *f a k t i c k y* je takové přivlastnění závislé na právní možnosti předsevzítí v pozemku ony změny, kterých vyžaduje zmocnění se vody, pročez je okupace omezena na subjekty, oprávněné pozemkem nakládati, především tedy na vlastníka pozemku. Za *res nullius* má spodní vody také Ž a l u d.¹¹⁾

Nejvyšší správní soud v konstantní judikatuře, navazující na stanovisko rakouského správního soudního dvora (sr. zejm. Budw. — A. 1642/1903, 4837/1906, 6827/1909) zastává, že právní povahu spodních vod dlužno posuzovati nikoli podle zákona vodního, nýbrž výhradně podle zásad práva soukromého. Tak opětovně vyslovil na př. nález Boh. A/5242/25, že spodní voda jest »*res nullius*«, t. j. věc nenáležející nikomu, již každý, kdo má k tomu možnost, může volně okupovati.«

Z toho by se ovšem podávalo jako nutný důsledek: naprosté vyloučení ingerence vodoprávních úřadů při okupaci spodních vod.

S tímto důsledkem bylo praksi příliš za těžko se smířiti, zejména tam, kde se tím nechává zcela bez právní ochrany tak důležitý veřejný zájem, jako je potřeba zásobení obcí vodou, které může býti ohroženo odvedením spodní vody pro jiné účely.

Odtud tedy na př. konstrukce P a n t ů č k o v a, odvázná, třebas důmyslná: Vychází z normy § 364 obč. z., vytýkající dispozicím vlastnickým meze ohledy na zákonem chráněné zájmy veřejné. Toto omezení neplatí jen pro výkon vlastnictví k vodě soukromé, nýbrž i pro nabývání takového vlastnictví; pro okupaci vody spodní. Takové veřejné zájmy, které nutno respektovati při zachycování spodní vody, možno z vodního zákona vyvoditi zejména dva: 1. Zájem na zachování veřejných vod v dosavadním stavu i jakosti jejich. 2. Zájem, aby obcím, pokud se týče jejich jednotlivým částem, nebyla odňata voda pro ně nezbytně potřebná. Prvý zájem došel

¹¹⁾ Ž a l u d: Zákonná úprava právních poměrů ohledně spodních vod. Právník L. 1911.

výrazu zejména v normě § 17 č. v. z., druhý v §§ 19—20 a 36—38 č. v. z.

Podle toho tudíž podléhá zachycování spodní vody ingerenci vodoprávních úřadů (§ 75 č. v. z.), pokud by okupací: a) zasahovalo se ve stav vody ve veřejných vodách, nebo b) mělo býtí obcím (osadám, samotám) odňato něco z onoho množství vody, jehož ponechání jim zákon zaručuje (l. c. str. 289—308).

V téže ideologii vyslovil se pro příslušnost vodoprávních úřadů k zásahům při okupaci spodní vody také správní soudní dvůr v nálezu Budw. 6827/A/1909: V nároku obce na zachování potřebného množství vody vidí n. s. »cizí právo«, které náleží chrániti úřadu vodoprávnímu (podle § 17 č. v. z.).

Zaznamenati sluší také konstrukci *Ž a l u d o v u* (l. c.), snažící se vyplniti nedostatek zákonné normy o vázanosti zachycování spodních vod na povolení vodoprávního úřadu a n a l o g i c k ý m použitím předpisů vodního zákona podle zásady § 7 obč. zákoníka.

Ovšem netřeba snad zevrubně odůvodňovati, že všechny tyto konstrukce jsou přes svou důmyslnost jen konstrukce nouzové. Není zatěžko najíti jejich konstrukční slabiny. Tak není na příklad nedůvodná *H o g e n a u e r o v a*¹²⁾ kritika, pokud vytýká Pantůčkovi, že předpisy vodního zákona, jichž platnost pro spodní vody nejprve vyloučil, přece jen poté do právních poměrů spodních vod vpašoval, nebo-li — jak říká Hogenauer — že se u Pantůčka aplikace norem vodního zákona na spodní vody děje zadními dvířky, když byla prve vrata zavřena.

Dnes, po více než dvaceti letech od tehdejší literární diskuse o právní povaze spodních vod a o jejich využití, možno jen uznati záslužné úsilí teorie i praxe, vyplniti citelnou mezeru ve vodním zákonodárství. Za tu dobu v zahraničí došlo k dalším zákonům, které upravily využití spodních vod výslovnými normami způsobem odpovídajícím potřebám hospodářského života.

Dnes se pokoušeti o nějakou další kon-

¹²⁾ *H o g e n a u e r*: »Dr. F. Pantůček: Das Grundwasser und die Errichtung von Wasserleitungen.« *Juristische Blätter* 1911, str. 85 n.

strukci, vykládající vodní zákon v otázce spodních vod podle potřeby praxe, bylo by čirým anachronismem. Po četných příkladech jiných států možno otázku s úspěchem vyřešiti jedině cestou zákonodárnou. Příprava nového vodního zákona je k tomu vhodnou příležitostí.

Ze zákonodárství cizích států třeba uvésti především Francii, kde již vodní zákon z 8. dubna 1898, pozměniv příslušná ustanovení Code civil (čl. 641—642), upravil právní poměry spodních vod, máje zejména na mysli, aby bylo zachováno obcím a osadám potřebné množství vody (čl. 642 Code civil, v úpravě zákona z 8. dubna 1898). Francie také poměrně záhy upravila zvláštními zákony ochranu vod léčivých a minerálních. (Zákon ze 14. července 1856). Ve prospěch vod, prohlášených za sloužící veřejnému zájmu: a) stanoveny rozsáhlé služebnosti na sousedních pozemcích (sem spadají zejména zákazy škodlivých prací); b) naopak přiznána majitelům vod řada oprávnění k zásahům do vlastnictví třetích osob v zájmu vod; c) státu vyhražena možnost vyvlastnění. V podrobnostech stačí odkázati k odborné literatuře, zejména: Berthélemy: *Traité élém. de droit administratif*, 10 v. str. 367 n.; Hauriou: *Précis de droit administratif*, 10 v., str. 499 n., 510 etc., Colin-Capitant: *Cours élém. de Droit civil français*, 4 v. I. sv. str. 731 n. Planiol: *Traité élém. de droit civil* I. sv. str. 748 n. atd. Fabrequettes: *Traité des eaux publiques et des eaux privées*. 1911.

Z německých vodních zákonů pro jednotlivé země stačí ukázati k ustanovením časově novějšího vodního zákona pruského (ze 7. dubna 1913): V § 220 dovoluje čerpati spodní vodu pro potřebu domácnosti nebo hospodářství vlastníka pozemku. Jinak může vlastník pozemku využiti spodní vody jen pokud: a) neodnímá vodu prameni nebo čerpacímu vodnímu dílu jiného, b) nedotýká se podstatně dosavadního užívání pozemku jiného vlastníka, c) nemění stav vody vodního toku nebo jezera v neprospěch jiných k užívání oprávněných. Srov. Holtz u. Kreutz: *Das Preussische Wassergesetz*, 2 v., 1922, str. 128.

V Rakousku — (po zákonné osnově pro Koro-

t a n y, omezující vlastníka pozemku při využití spodních vod z ohledů zájmu veřejného) — vládní osnova nového vodního zákona (srov. A l t e r: Wasserrechtsgesetze 1913), zařadivši spodní vodu výslovně do kategorie vod soukromých, ponechala zachycení a užívání spodní vody dispozici vlastníka pozemku: a) jde-li o potřebu jeho domácnosti nebo hospodářství; b) i pro účely průmyslové, pokud se tak neděje měrou značnější (pomocí artéských studní atd.). Každé jiné užití spodních vod vyžaduje předchozího úředního povolení (§ 10 osnovy). Osnova měla také ustanovení na ochranu vod minerálních a léčivých (§ 32, také § 35).

Obdobná ustanovení má již u h e r s k ý vodní zákon: zák. čl. XXIII. z r. 1885, ve znění zák. čl. XVIII. z r. 1913. (Srov. B o u s e k: Das neue ungarische Wasserrechtsgesetz. Oesterr. Zeitschrift für Verwaltung. XIX. 1886, H r d i n a: Základy uherského práva vodního. Zpráva veřejné služby technické 1919, str. 262 n.) V podrobnostech — zejména pokud jde o rozlohu ochranných pásem, stanovených ve prospěch existujících studní a jiných vodních zařízení na čerpání vody — lze tu jen odkázati na příslušná ustanovení uherského vodního zákona samého (§§ 14, 16 z. čl. XXIII. z r. 1885, § 1 a násl. z. čl. XVIII. z r. 1913).

P R A K T I C K É P Ř Í P A D Y.

Jestliže nepominutelní dědicové při dědické posloupnosti ze zákona nepodali dědické přihlášky, není ku projednání jejich návrhu na vyměření jim povinného dílu a na započtení darování učiněného zůstavitelem za jeho života ve prospěch druhých jeho dětí soud pozůstalostní příslušný, nýbrž má místo pořad práva.

Pozůstalostní soud odkázal nepominutelné dědice s jejich shora uvedenými nároky na pořad práva, s odůvodněním, že v cestě řízení nesporného, když zmeškali lhůtu podle § 120 nesp. pat., ve které jim bylo volno tyto nároky přihlášením jich k pozůstalostnímu řízení uplatniti a práva jim daného k uplatnění svých nároků ve lhůtě stanovené nepoužili, nemohou nároky tyto nyní uplatňovati, když pozůstalost byla s ostatními přihlášenými dědici projednána a úkony projednané byly sděláním odevzdací listiny skončeny, nýbrž teprve po uznání důvodnosti tvrzených jejich nároků cestou práva sporného.